

Maihaugen – fra privat samling til offentlig museum

Kåre Hosar 2009

Museets begynnelse var en privat samling, startet av Anders Sandvig. I dag er det en selveiende stiftelse.

Anders Sandvig

1862-1950

Museets ideologi har sitt utspring i grunnleggeren.

Anders Sandvig var født på Hustad i Romsdalen i 1862. Faren var småbruker og fisker. Selv kom han i lære hos en gullsmed i Molde. Gullsmeden laget tenner og proteser for en tannlege, og gjennom dette kom Anders Sandvig i kontakt med dette yrket. Han gikk i lære som tannlege, først i Molde og så på tannlegeskolen i Kristiania, før han dro til Berlin der han arbeidet for kronprinsen av Preussens hofftannlege.

Tannlegevirksomhet var på denne tiden langt på vei å betrakte som et håndverk.

Tannlege Anders Sandvig kom til Lillehammer i 1885. Han hadde tuberkulose, og den friske luften i innlandet var en av grunnene til at han kom hit, likevel med dystre framtidsutsikter. Fra 1887 begynte han å samle på gamle gjenstander. Han er selv litt uklar på hvordan han begynte å samle, men omtaler i en del sammenhenger alberttavle fra Lillehammer gamle kirke som sin første gjenstand. Og begrunnelsen for å kjøpe den var at han syntes så inderlig synd på den der den stod i skjulet etter å ha vært kastet ut fra kirka. Han omtaler også synet av noen vognlass med gjenstander som skulle til Nordiska museet i Stockholm som en grunn til at samlerinteressen våknet, i tillegg til et møte med en mer lokal oppkjøper, Trond Eklestuen fra Vågå. Sommeren 1887 var han på praksisreise oppover Gudbrandsdalen, og der benyttet han fritiden til å reise rundt og kjøpe en del gjenstander, blant annet Apostelkruset, en ølkanne med utskårne bilder av apostler. Gjenstandene ble stilt ut i venterommet på tannlegekontoret, og han møblerte sitt eget hjem med gamle møbler.

Friluftsmuseum

I 1894 kjøpte Sandvig sitt første hus – Lykrestua fra Skjåk. Det ble satt opp i Sandvigs egen hage ved jernbanestasjonen, og stod klart til turistsesongen 1895. Dermed var grunnlaget lagt for et friluftsmuseum. Han hadde etter hvert fått en stor samling gjenstander, flere enn han kunne stille ut, og han leide lagerlokaler i byen. Lykrestua og etter hvert de andre husa var derfor langt på vei ment som utstillingslokale for gjenstandssamlingen.

Lykrestua var en ramloftstue og var en stund antatt å være fra 1100-tallet. Noen mente til og med at den var eldre. Etter hvert ble det imidlertid klart at huset var fra 1700-tallet, og årstallet 1764 som står i mønsåsen antas å være byggeåret.

Anders Sandvig kjøpte etter hvert flere hus. Det var årestua fra Tolstadskriden, Myttingstua, Dagsgardsstabburet, Hjeltarstua og Fiskerkapellet. Husa var fylte med inventar, delvis originalinventar, delvis utstilling av gjenstandssamlingen.

Offentlig museum

I 1901 solgte Sandvig samlingen til Selskapet for Lillehammer Bys Vel, og i 1904 åpnet De Sandvigske Samlinger på Maihaugen. Frykten for brann ved å ligge så nær jernbanen gjorde at han ønsket å få flyttet samlingen.

Til åpningen på Maihaugen var det kommet til fem nye bygninger, nemlig Prestegarden fra Vågå, Dokkestua, Vigstadstua, Per Gynt-loftet og Røykovnstua. Husa var plassert rundt Nordre tjern i en bygningshistorisk kronologisk rekkefølge

og innredet i en stilhistorisk kronologisk rekkefølge. Det var ønsket å vise utvikling av bygninger fra det enkle til det komplekse, i tråd med Darwins utviklingslære, som ble overført til mange andre vitenskaper i tiden. Årestua representerte det enkle laftehuset med enkel åre som ildsted. Røykovnstua representerte en utvikling av ildstedet til en delvis lukket røykovn, men der røyken fortsatt gikk ut i rommet og ut gjennom ljoren i taket. Per Gynt-loftet var et toetasjes loft. Ramloftstuene var ansett som et utviklingstrinn mot toetasjes

hus, der peisen er kommet inn som ildsted, men andre etasje bare er kommet som et loft på enden av huset. Prestegarden er et enetasjes hus, men med en rikere utviklet grunnplan med differensiert rominndeling. Det er blitt separat kjøkken, stue, soverom og arbeidsrom. Ildstedene er peis på kjøkkenet, jernovner og kakkelovn i andre rom. Myttingstua representerte så det siste utviklingstrinnet, med toetasjes hus med jernovner, peis bare på kjøkkenet.

I tillegg var husene plassert slik at den første antydningen til et gardstun kom på Skjåktunet, der Lykrestua, Vigstadstua og Hjeltarstua danner inntunet med Dagsgardsstabburet som skille mot et framtidig uttun.

En samling av hjem

Anders Sandvig uttalte selv om samlingen:

"... sådan som jeg ser Maihaugen fullt ferdig, skal den være en samling av hjem, hvor man kan gå like inn til de mennesker, som har levd i dem, og lære deres livsformer å kjenne, deres smak, deres arbeid."

"... hele bygden som et samlet hele vil jeg sette inn i denne store billedbok."

Han ønsket altså å bygge ut museet som en hel bygd, med garder, embetsmannsbolig, kirke og andre hus for samfunnets fellesoppgaver.

Anders Sandvig fortsatte som museets styrer med et styre over seg. Etter hvert ble han ansatt som bestyrer og senere som direktør, men han hadde fortsatt tannlegepraksis. Han var en framtreddende tannlege i sin tid.

Museet ble bygget videre ut, etter en plan om å utvikle museet som et fullt bygdesamfunn. Bjørnstad ble kjøpt i 1904, som den første hele garden som ble flyttet til et museum. I tillegg kom Øygarden, først enkelte av de mest interessante bygningene for så å få flyttet alle bygningene fra garden supplert med Holøstua. Holøstua var tenkt å skulle illudere klokkerbolig, en stilling som i bygda stod mellom bønder og embetsmenn.

Isumanlegget ble satt opp som et middelaldersk gardskapell for Bjørnstad.

Håndverk

Ganske tidlig begynte Sandvig å samle gjenstander knyttet til håndverk. Det var redskaper av forskjellig slag, og innen dette feltet samlet han fra hele landet. Håndverksbygninger kom etter hvert, med gjørtlerverksted, garveri og fargereri, i tillegg til at det var innredet verksteder rundt i ymse hus, slik som skinnfellmaker på Bjørnstad, rokkemaker på Øygarden, sveipeverksted i Vigstadstua etc.

Samfunnets fellesfunksjoner kom fram gjennom kirka, der Fiskerkapellet i 1920 ble bytta ut med Garmo stavkirke, og gjennom Telthuset, lensmannsgarden og skolestua. Interessen for øvrige bygninger på garden enn de som stod ved tunet kom gjennom utbyggingen av setergrenda i 1930-årene. De sosiale forskjellene i samfunnet skulle også vises, ved at Knutslykkja ble satt opp og presentert som husmannsplass.

I Sandvigs tid som direktør hadde museet etablert seg som et museum for Gudbrandsdalen, men i tillegg med håndverk som et spesialfelt der hele landet var arenaen. Friluftsmuseet konsentrerte seg i stor grad om hjemmet, og med fokus på forskjellige grupperinger i bygdesamfunnet med husmenn, bønder og embetsmenn. Etter hvert ble det også klart uttalt at det var tiden etter reformasjonen i 1537 som var museets hovedperiode.

Det var lagt stor vekt på en levende formidling, som var det feltet der Sandvig hadde sin styrke. Han begynte sin karriere som en ivrig amatør, men i løpet av sitt liv som museumsmann tilegnet han seg stor og grundig kunnskap på mange felt. Han samarbeidet med spesialister, både lokalt og sentralt. For sitt virke ble han både kommandør av St. Olavs orden, og han fikk Borgerdådsmedaljen i gull, Norges høyeste utmerkelse i fredstid.

Sigurd Grieg. Forskning og utstilling.

I 1949 ble Sandvig pensjonist, og Sigurd Grieg overtok som direktør. Utbyggingen av friluftsmuseet stoppet opp, fordi det

var viktig å fokusere på utbyggingen av administrasjons- og utstillingsbygningen. Den første tiden på Maihaugen hadde museet sin administrasjon i nåværende direktørbolig. Det var husmannsplassen Sutttestadsletten som var flyttet fra der Bjørnstad stod og ombygd til vaktmesterbolig og administrasjonslokaler. Utstillingsbygning for håndverk ble et eldre skytterhus som stod på sletta ovenfor Garmo stavkirke. Men det var nødvendig å få en mer ildfast bygning, og i 1959 stod første byggetrinn av nåværende administrasjonsbygning klar med kontorer, lille Maihaugsal og De gamle verksteder. Noen år senere kom utvidelsen med Store Maihaugsal, der Jakob Weidemanns maleri Mai dekket fondveggen. Etter hvert ble denne bygningen utvidet med mange byggetrinn, til den siste utvidelsen i 1993.

Sigurd Grieg satset også stort på forskning, og i tillegg til direktøren ble det opprettet en konservatorstilling. Fartein Valen-Sendstad og Sigurd Grieg var begge ivrige forskere, og Maihaugens årbok ble utviklet til en faglig årbok med mange viktige artikler, i tillegg til at begge ga ut andre bøker. Valen-Sendstad skrev doktoravhandling om gamle landbruksredskaper, sammen ga de ut *Gudbrandsdalen i middelalderen* i tre bind.

Fartein Valen-Sendstad. Kulturgeografiske registreringer

Valen-Sendstad overtok som direktør etter Sigurd Grieg i 1964, og det ble tid for videreutvikling av friluftsmuseet. Setergrenda ble utvidet ved at Lundesetra kom til, første ansatsen til en byavdeling kom til, Stykkebakken og Jørstad kom til Maihaugen.

Noe av det viktigste av det som skjedde i hans tid var likevel de kulturgeografiske registreringene. Museets personale dro på registreringstokter i Gudbrandsdalen, og registreringer av bygninger og gjenstander ble organisert i systematiske arkiver.

Magne Velure. OL-utbyggingen

I 1985 ble Magne Velure direktør. Arbeidet fortsatte på Jørstad og Stykkebakken åpnet til hundreårsjubileet i 1987. Arbeidet ble også intensivert i bysamlingen. Men det store nye var utbyggingen til OL, som medførte bygging av kulturhuset med

Maihaugsalen og utbyggingen av utstillingene Langsamt ble landet vårt eget og utstillingssalen i underetasjen til skiftende utstillinger. I hans tid ble også grunnlaget for oppbyggingen av Boligfeltet lagt. Norsk håndverksregister ble opprettet, som senere gikk over til å bli nåværende Norsk handverksutvikling.

Olav Aaraas. Satsning på 1900-tallet

I 1993 ble Olav Aaraas direktør, og utviklingen av Boligfeltet ble hovedsaken. Satsningen på 1900-tallet ble intensivert, blant annet med utbyggingen av bureisingsbruket Åseng, og ved en serie utstillinger som tok for seg 1960-årene, 1970-årene og 1980-årene. Maihaugens ansvarsområde ble også utvidet ved at museet fikk ansvaret for Bjerkebæk i tillegg til Aulestad.

Ågot Gammersvik. Konsolidering.

I 2001 ble Ågot Gammersvik ny direktør, og arbeidet med Byen ble videreført og intensivert.

I de senere årene har den statlige museumspolitikken gått inn for en konsolidering av museer, ved at flere små museer er slått sammen til store. For Maihaugens vedkommende har dette ført til at vi nå er et stort og sammensatt museum. Postmuseet

ble innlemmet i 2003 og Norges Olympiske Museum ble konsolidert med Maihaugen i 2007.

I hele denne perioden har hjem og håndverk vært de to store arbeidsfeltene til museet.

Litteratur:

Anders Sandvig: *I praksis og på samlerferd*. Oslo 1943.

Anders Sandvig: *I arbeid og fest*. Oslo 1947.

Anders Sandvig: *De Sandvigske Samlinger i tekst og bilder*.
Lillehammer 1907.

Anders Sandvig: *De Sandvigske Samlinger i tekst og bilder*.
Lillehammer 1928.

Anders Sandvig: *De Sandvigske Samlinger i tekst og bilder*.
Lillehammer 1934.

Jakob Ågotnes og Tord Buggeland: *Maihaugen. De Sandvigske Samlinger 100 år*. Oslo 1987.

Kåre Hosar: Lykrestua – 100 år på museum, i: *Maihaugen 1994*.

Kåre Hosar: Hjemmet på museum. Hjeminnredning på Maihaugen i et historisk perspektiv. I: *Menneske og bomiljø*. KULTs skriftserie nr 69, Oslo 1996.

Kåre Hosar: Nye hus på Maihaugen. I: *Maihaugen 1998*.

Arnfinn Engen: *Samlaren Anders Sandvig*. Oslo 2004.

Kjell Marius Mathisen: Å bygge en by. Byen og Boligfeltet på Maihaugen.
I: *Maihaugen 100 år – evig ung*. 2004.

MAIHAUGEN

